

Wprowadzenie

Instrumenty finansowe zapisane na rachunkach papierów wartościowych, będące przedmiotem zorganizowanego systemu obrotu, przedstawiają często dużą wartość rynkową, a zatem mogą stanowić atrakcyjny dla wierzycieli przedmiot egzekucji. Mimo tego, wierzyciele stosunkowo rzadko szukają z nich zaspokojenia. Powodem jest nieznanomość problematyki zorganizowanego systemu obrotu oraz obawy co do skuteczności egzekucji ze zdematerializowanych instrumentów finansowych. System obrotu, o którym mowa, znany głównie jako rynek regulowany [prowadzony przez Giełdę Papierów Wartościowych w Warszawie S.A. oraz BondSpot S.A. (dawniej: MTS – CeTO S.A.)], jest wszakże stosunkowo młody – jego początki sięgają zaledwie 1991 r.¹ – stąd też mała znajomość jego specyfiki i regulacji prawnych. Znamienny jest również brak orzecznictwa oraz bogatej praktyki komorniczej, a także brak wyczerpującej literatury naukowej z zakresu egzekucji kierowanej do zdematerializowanych instrumentów finansowych. W zestawieniu ze stosunkowo nową regulacją prawną, dotyczącą omawianego sposobu egzekucji, która nasuwa szereg wątpliwości interpretacyjnych, brak jej popularności wydaje się uzasadniony.

O egzekucji z instrumentów finansowych zapisanych na rachunku papierów wartościowych można mówić właściwie dopiero od października 2005 r., kiedy to wszedł w życie znowelizowany art. 911⁸ KPC na podstawie ObrInstrFinU. Jednak przełomowym momentem było uregulowanie po raz pierwszy w historii KPC odrębnego sposobu egzekucji kierowanej do papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu. Wspomniana regulacja została wprowadzona ustawą z 2.7.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw², która weszła w życie w lutym 2005 r. Zagadnienia materialnoprawne z zakresu tzw. publicznego obrotu papierami wartościowymi stanowiły przedmiot obowiązującej wówczas ustawy PrPapW³ oraz przepisów wykonawczych do niej.

Warto zwrócić uwagę, że prawie przez cały okres funkcjonowania publicznego rynku papierów wartościowych, tj. od 1991 r. do 2005 r., brak było odpowiednich przepisów pozwalających na przeprowadzenie egzekucji z tak okreś-

¹ Powstanie publicznego rynku papierów wartościowych wiąże się z wejściem w życie ustawy z 22.3.1991 r. – Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych (tekst pierwotny Dz.U. Nr 35, poz. 155).

² Dz.U. Nr 172, poz. 1804.

³ Ustawa została uchylona w całości przez ObrInstrFinU.

lonego przedmiotu w sposób niebudzący wątpliwości. Konkretnie rozwiązania kształtowane były przede wszystkim przez praktykę, podczas gdy podstawy prawne nasuwały szereg wątpliwości oraz rozbieżności w poglądach doktryny. Omawiane zagadnienie rzadko było podejmowane przez przedstawicieli nauki postępowania cywilnego. Ci zainteresowani tematem badali zagadnienia ogólne, które głównie sprowadzały się do poszukiwania odpowiedniego sposobu egzekucji, czyli do ustalenia przepisów KPC właściwych dla wszczęcia i prowadzenia egzekucji oraz nad ich wykładnią w aspekcie regulacji materialnoprawnej, dotyczącej obrotu zdematerializowanymi papierami wartościowymi. Za ledwie w kilku publikacjach poświęcono uwagę zagadnieniom szczegółowym, które mogły mieć miejsce w toku egzekucji. Mowa tu o obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej⁴ ciążyącym na podmiocie pełniącym w omawianym sposobie egzekucji rolę poddłużnika oraz o sposobie realizacji zleceń sprzedaży egzekucyjnej zdematerializowanych papierów wartościowych⁵.

W rezultacie nie udało się wypracować jednolitego stanowiska co do podstaw prawnych prowadzenia egzekucji. Podejmowane próby interpretacji przepisów o egzekucji z innych wierzytelności i innych praw majątkowych (art. 895–912 KPC w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją z lipca 2004 r.) nie przynosiły rozwiązań pozbawionych wad, ponieważ ten sposób egzekucji nie był dostosowany do przedmiotu, jakim były zdematerializowane papiery wartościowe dopuszczone do publicznego obrotu. W literaturze proponowano więc np. odpowiednie stosowanie niektórych przepisów o egzekucji z ruchomości⁶ lub przepisów o egzekucji z rachunków bankowych, zwykle łącznie z przepisami o egzekucji z innych wierzytelności i innych praw majątkowych⁷. Brak spójności poglądów uwidacznia sformułowana przez innych

⁴ Problem nieaktualny na gruncie obecnego stanu prawnego, zob. *L. Koziorowski, R. Niczyporuk*, Gdy można więcej, można i mniej, Rz. z 15.2.2000 r. oraz polemika *E. Gawalek*, Dola wierzyciela, Rz. z 8.5.2000 r., jak również *A. Zwolińska-Doboszyńska*, Egzekucja sądowa z rachunku papierów wartościowych, PPW 2000, Nr 3, s. 21–31; *M. Rośniak-Rutkowska*, Egzekucja sądowa z akcji dopuszczonych do publicznego obrotu, PPE 2004, Nr 3–4, s. 74–77.

⁵ Zob. *T. Zienowicz*, Egzekucja z akcji spółek akcyjnych dopuszczonych do publicznego obrotu – uwagi de lege ferenda, PPE 2003, Nr 4–5, s. 5 i n.

⁶ Zob. *A. Zwolińska-Doboszyńska*, Egzekucja sądowa, s. 28.

⁷ Zob. *R. Czerniański*, Sądowa egzekucja z akcji i obligacji, Rz. 1993, Nr 186; *F. Zedler*, [w:] *P. Adamczewski i M. Piotrowskiego* (red.), Spółki Akcyjne. Wybrane zagadnienia prawne i ekonomiczne, Poznań 1994, s. 101–103; *S. Dalka, J. Rodziewicz*, Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego, Gdańsk 1994, s. 250–254; *R. Manikowski*, Egzekucja z akcji na okaziciela, Poznań 1994, s. 58–60; *Z. Postajko*, Egzekucja sądowa z papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu, PES 1995, Nr 10, s. 88; *G. Radzicka, J. Stankowski*, Dochodzenie roszczeń w drodze egzekucji sądowej, Poznań 2000, s. 125; *A. Zwolińska-Doboszyńska*, Egzekucja sądowa, s. 21–31; *P. Horosz*, Zastaw rejestrowy na papierach wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu, Kraków 2005, s. 168–186.

autorów krytyka koncepcji stosowania przepisów o egzekucji z ruchomości czy z rachunków bankowych, którym zarzucano, iż dotyczą zupełnie innego mienia, z którego ma być prowadzona egzekucja⁸.

Zagadnienie prowadzenia egzekucji według art. 911⁸ KPC nie spotkało się jak do tej pory z zainteresowaniem również w aktualnym piśmiennictwie. Wyjątkami – których nie sposób uznać za podjęcie naukowej dyskusji na przedmiotowy temat – są dość lapidarne komentarze do powołanego przepisu KPC⁹, niepodnoszące jednak istotnych zagadnień mogących budzić wątpliwości, oraz zaledwie kilka nieco szerszych opracowań¹⁰. Te ostatnie stanowią próbę ujęcia tematu, która stała się podstawą dla kształtowania poglądów zawartych w niniejszej pracy. Brak wyczerpującej literatury, w tym opracowania monograficznego o identycznym lub zbliżonym tytule, idzie w parze z całkowitym brakiem orzecznictwa sądów, które jak dotąd nie wypowiedziały się na ten temat.

Podstawowe źródło problemów związanych ze stosowaniem przepisów regulujących egzekucję z instrumentów finansowych zapisanych na rachunku papierów wartościowych tkwi w związku, jaki łączy omawiane zagadnienie ze sferą prawa materialnego¹¹. Prowadzenie egzekucji wymaga uwzględnie-

⁸ Zob. *R. Czerniański*, Sądowa egzekucja, s. C4; *A. Galasiewicz*, Egzekucja z wierzytelności wekslowej na tle egzekucji z papierów wartościowych (wybrane problemy), PES 1995, Nr 10, s. 59; *L. Koziorowski*, *R. Niczyporuk*, Gdy można więcej, s. C4; *E. Gawalek*, Dola, s. C4; *P. Dorosz*, Zastaw rejestrowy, s. 171; *M. Rośniak-Rutkowska*, Egzekucja sądowa z akcji, s. 51 i n.

⁹ *G. Julke*, [w:] *Z. Szczurek* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz, Sopot 2005, s. 523–525; *P. Telenga*, [w:] *A. Jakubecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz, Kraków 2005, s. 1380; *J. Jankowski*, [w:] *K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 506–1088, Warszawa 2006, s. 958–960; *M. Uliasz*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do nowelizacji, Warszawa 2006, s. 475–477; *K. Flaga-Gieruszyńska*, [w:] *A. Zieliński* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, Komentarz do art. 506–1217 KPC, Warszawa 2006, s. 1008; *H. Pietrzkowski*, [w:] *T. Ereciński* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część trzecia. Postępowanie egzekucyjne, t. 4, Warszawa 2007, s. 347.

¹⁰ *M. Rośniak-Rutkowska*, Egzekucja z instrumentów finansowych zapisanych na rachunku, cz. I, PPE 2006, Nr 1–3, s. 47 i n.; *taż*, Egzekucja z instrumentów finansowych zapisanych na rachunku, cz. 2, PPE 2006, Nr 4–6, s. 23 i n.; *M. Rośniak*, Charakterystyka prawna przedmiotu zajęcia w egzekucji prowadzonej na podstawie art. 911⁸ KPC, PPE 2007, Nr 4, s. 63 i n.; *taż*, Zawiadomienie dłużnika o zajęciu instrumentów finansowych zapisanych na jego rachunku oraz brak obowiązku powiadomienia o tym spółki, PPE 2007, Nr 5, s. 51 i n.; zob. również *M. Michalski*, Zasady egzekucji z instrumentów finansowych w świetle przepisów kodeksu postępowania cywilnego, Pr. Sp. 2008, Nr 6, s. 2 i n.; *M. Rośniak-Marczuk*, Egzekucja sądowa z jednostek uczestnictwa w funduszu inwestycyjnym otwartym, MoP 2009, Nr 22, s. 1206–1214.

¹¹ Warto zwrócić uwagę, że w art. 93–94c ustawy z 17.6.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (t.j. Dz.U. z 2005 r. Nr 229, poz. 1954 ze zm.) uregulowano egzekucję z praw z instrumentów finansowych zapisanych na rachunkach papierów wartościowych lub innych na rachunkach oraz z wierzytelności z rachunków pienięż-

nia w szczególności charakteru prawnego rachunku papierów wartościowych i rachunku pieniężnego oraz powiązań prawnych pomiędzy dłużnikiem egzekwowanym a podmiotami prowadzącymi rachunki. Wymienione zagadnienia mają decydujący wpływ na sposób dokonania zajęcia. Z kolei materialnoprawne aspekty funkcjonowania instrumentów finansowych w obrocie, przede wszystkim mechanizmy zawierania transakcji oraz realizacji praw wynikających z instrumentów, determinują sposób zaspokojenia wierzyciela. W całość zagadnienia niejako wpleciona jest infrastruktura rynku w znaczeniu uwarunkowań prawnych pomiędzy jego uczestnikami (tj. pomiędzy podmiotem prowadzącym rynek regulowany, podmiotem prowadzącym centralny system depozytowy, prowadzącym system rozliczeniowy, emitentami, firmami inwestycyjnymi, bankami powierniczymi) a inwestorem (dłużnikiem egzekwowanym). Ponieważ prowadzenie egzekucji odbywa się w ramach wskazanej, regulowanej prawnie infrastruktury, musi ona uwzględniać sposób jej funkcjonowania.

Niniejsza publikacja stanowi propozycję rozwiązania głównych problemów na gruncie omawianego sposobu egzekucji. Po pierwsze, starano się określić cechy przedmiotu egzekucji. Wbrew pozorom nie jest to zadanie łatwe, ponieważ według art. 911⁸ KPC egzekucja jest kierowana nie tylko do instrumentów finansowych zapisanych na rachunku papierów wartościowych, lecz również do środków pieniężnych zapisanych na rachunku pieniężnym. Na podstawie lokalizacji powołanego przepisu można wnosić, że przedmiotem egzekucji jest konkretne prawo majątkowe, jednak analiza tej normy prawnej prowadzi do spostrzeżeń, że przedmiot egzekucji jest traktowany tak jak wierzytelność (w odniesieniu do środków pieniężnych) albo jak ruchomość bądź kompleks praw (w odniesieniu do instrumentów finansowych). Problem oraz próba jego rozwiązania zostały przedstawione w rozdziale I.

Przedmiotem zainteresowania w rozdziale II są podmioty postępowania egzekucyjnego. Szczególną uwagę poświęcono natomiast poddłużnikowi. Ciekawe jest bowiem, że obowiązki tej osoby wobec dłużnika nie mają charakteru świadczeń pieniężnych oraz nie wynikają one z zajętych praw majątkowych (instrumentów finansowych, środków pieniężnych). Ponadto przepisy KPC nazbyt lakonicznie wskazują osobę, która powinna w egzekucji pełnić rolę poddłużnika. Spostrzeżenie tego rodzaju nasuwa się podczas analizy konkretnych powiązań prawnych dłużnika z podmiotem prowadzącym jego rachunek papierów wartościowych, rachunek pieniężny oraz świadczącym usługi wykonywania zleceń nabycia lub zbycia instrumentów finansowych. Egzekucja może

nych. Egzekucja administracyjna rządzi się jednak odmiennymi zasadami niż egzekucja sądowa, pomimo że skierowana jest do tego samego rodzaju majątku dłużnika, zob. *P. Sokal*, Egzekucja administracyjna z instrumentów finansowych, *Pr. Sp.* 2007, Nr 12, s. 33 i n.